DERLEME REVIEW

DOI: 10.5336/mdethic.2020-75821

Sister Mary Joseph Nodülü: Hemşirelikte Akılcı ve Bilimsel Bir Gözlem Yeteneğine Örnek

Sister Mary Joseph Nodule: An Example of Rational and Scientific Observation Ability in Nursing

Asuman ÇOBANOĞLU[a]

[a]Giresun Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Giresun, TÜRKİYE

ÖZET Sister Mary Joseph (1856-1939), 1856 yılında New York'ta doğmuş ve 1889 yılında St. Mary's hastanesinde hemşire olarak çalışmaya başlamıştır. Hastane çalışmalarına ek olarak, olağanüstü idari ve tıbbi becerisi onu göreve başladıktan 6 hafta sonra hemşirelik bölümünün başına getirilmesini sağlamıştır. Bir yıl sonra ise Dr. Mayo'nun ilk cerrahi asistanı olmuştur. Hastane çalışmalarına ek olarak, olağanüstü idari ve tıbbi becerisi Mayo kardeşlerin dünyaca ünlü cerrahi uygulamalarını ve Mayo kliniğini kurmalarına büyük katkı sağlamıştır. Tıp literatürüne girmesi ise hastalarda görülen umblikal tümörlerin altında, ilerlemiş karın içi karsinomların yattığını tespit etmesi ve bu tespitini hastane kurucusu Dr. Mayoya bildirmesi sonucu olmuştur. Sister Mary Joseph ileri batın pelvik malignitesi olan hastalarda sıklıkla periumblikal nodül oluştuğunu gözlemleyen ve fizik muayenede yol gösterici olan bu bulguyu tespit eden ilk kişi olması bakımından önemlidir. Sister Mary Joseph nodülü çevresi düzgün, sert ve vasküler görünümdedir. Nodül üzerinde çatlak, ülser oluşumu yanında kanlı müsinöz, seröz veya pürülan akıntı olabilmektedir. Günümüzde, modern tıp maligniteleri kolayca teşhis edebilmesine rağmen Sister Mary Joseph nodülü klinikte önemli bir tanı kriteridir. Bu nodülün teşhisinde karın bölgesinin dikkatli fiziksel muayenesi ve göbek bölgesinin görünümü hakkında bilgi sahibi olmak gereklidir. Bu makale, Sister Mary Joseph'in hemşirelik mesleğindeki başarısını ve adının verildiği Sister Mary Joseph nodülünü keşfetme sürecini anlatmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sister Mary Joseph nodülü; hemşirelik; hemşirelik gözlemi; hasta merkezli bakım

ABSTRACT Sister Mary Joseph (1856-1939) was born in New York in 1856. She started working as a nurse at St. Mary's Hospital in 1889. Thanks to her extraordinary administrative and medical skills in addition to her work performance at the hospital, she was appointed as the head of the nursing department six weeks after she started working there. A year later she becomes first surgical assistant of the Dr. William J. Mayo. On the other hand, she made her way into the medical literature after she found that advanced intra-abdominal carcinomas underlie umbilical tumors in patients, and this finding was named as Sister Mary Joseph Nodule. Sister Mary Joseph is significant as she was the first person to observe that periumbilical nodules often develop in patients with advanced abdominal pelvic malignancy and to reveal this finding that is guiding in physical examination. The nodule usually presents in a firm and indurated state, often with a vascular appearance. It may be fissured and ulcerated and may have a bloody, mucinous, serous, or purulent discharge. Although advanced technology now exists to more easily diagnose malignancies, Sister Joseph's nodule nevertheless remains an interesting and useful diagnostic criterion in modern medicine. In the diagnosis of this nodule, it is necessary to know about the careful physical examination of the abdomen and the appearance of the navel area. This article was written about the success of Sister Mary Joseph in the nursing profession and the discovery of the Sister Mary Joseph nodule named after it, and this story was inspired by many nurses.

Keywords: Sister Mary Joseph nodule; nursing; nursing observation; patient-centered care

Sister Mary Joseph (1856-1939), 14 Mayıs 1856 yılında Newyork'ta doğdu (Resim 1).[1] Ailesi Amerikan iç savaşından önce Minnesotaya taşındığında 5 yaşında idi.[2] İrlandalı göçmen bir ailenin 7 çocuğundan biri olan Sister Mary Joseph'in asıl adı Julia Demsey'dir.[1] İlk eğitimini Meryem Ana Akademisi ve Halk Okulunda gördü.[2] 1878 yılında "Third Order Regular of St. Francis of the Congregation of Our Lady of Lourdes" cemaatine girerek Sister Mary Joseph adını aldı. 1889 yılında Tornado kasırgası sonrası inşa edilen St. Mary Hastanesi (şimdiki adıyla "Mayo Kliniği")nde hemşire olarak çalışmaya başladı. Bu hastanede göreve başlamasında içinde bulunduğu cemaatin hastane yönetimiyle olan yakın ilişkileri önemli rol oynadı. Hastanenin kurucuları, William W. Mayo ile 2 oğlu Charles H. ve William J.

Correspondence: Asuman ÇOBANOĞLU
Giresun Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Giresun, TÜRKİYE/TURKEY
E-mail: asuman.cobanoglu@giresun.edu.tr

Peer review under responsibility of Turkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics, Law and History.

Received: 28 Apr 2020 ***Received in revised form:*** 16 Jun 2020 ***Accepted:*** 17 Jun 2020 ***Available online:*** 31 Dec 2020

2146-8982 / Copyright © 2021 by Türkiye Klinikleri. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

RESİM 1: Julia Dempsey (Sister Mary Joseph) (1856-1939).[1]

Mayodur. Mayo ailesi Amerika Birleşik Devletleri (ABD)nin en ünlü hekim ailelerinden biridir.

Sister Mary Joseph, daha önce herhangi bir hemşirelik eğitimi almamış ve hemşirelik yapmamış olmasına rağmen büyük bir azim ve öğrenme arzusuyla çalıştı. Hastane çalışmalarına ek olarak, olağanüstü idari ve tıbbi becerisi Mayo kardeşlerin dünyaca ünlü cerrahi uygulamalarını ve Mayo kliniğini kurmalarına büyük katkı sağladı.[1] Sister Mary Joseph daha sonra yerel bir okuldan hemşirelik eğitimi aldı. Göreve başladıktan 6 hafta sonra da hemşirelik bölümünün başına getirildi.[1,2] William W. Mayo, onun yardımına ve bilgisine çok güveniyordu. Ona belirli bir klinik durumda ne yapacağına dair teknik bir soru sorulduğunda: "Sister Mary Joseph'e danışıp tavsiyelerini takip ederim" demiştir.[3] Bir yıl sonra ise cerrah Dr. William onun cerrahi alan bilgi ve yeteneğinin herhangi bir tıp adamına eşit olduğuna dikkat çekti ve onu ilk cerrahi asistanı olarak atadı.[1,2] Eylül 1892 yılında St. Mary's hastanesinin yöneticisi olarak atandı ve bu görevi yaklaşık 40 yıl boyunca devam ettirdi. Bu süre içerisinde hastanenin 45 yataktan 600 yatağa kadar büyümesi yanında, cerrahi için en modern ve en verimli tesisleri içeren bir hastane olmasında büyük katkılar sağladı.[1] Onun yılmaz cesareti, adalet anlayışı ve çalışkanlığı bu kurumun gelişmesinde önemli rol oynamıştır.[2] 1906 yılında hastane içerisinde, hem hemşireleri hem de kadınları eğiten bir okul açtı. 1915 yılında ABD ve Kanada Katolik Hastane Birliğinin düzenlenmesine yardımcı oldu ve hastanenin ilk başkan yardımcısı seçildi.

Sister Mary Joseph'in tıp literatürüne girmesi hastalarda görülen umblikal tümörlerin altında, ilerlemiş karın içi karsinomların yattığını tespit etmesi ve bu tespitini Dr. Mayoya bildirmesi sonucu olmuştur.[1] Sister Mary Joseph'in cerrahi asistanlığı sırasında hastaların karın bölgelerini ameliyat için hazırlanması ve bu görevi yaparken bilgisini ve gözlem yeteneğini üst düzeyde kullanması bu klinik belirtiyi tanımlamasını sağlamıştır.[3] 1928 yılında bu keşfini Cincinnati Tıp Akademisinin bir konferansında "pantolon düğmesi göbek" olarak belirtmiştir. Bununla birlikte bir İngiliz cerrah Sir Hamilton Bailey 1949 yılında yayınlanan ünlü cerrahi ders kitabı "Demonstrations of Physical Signs in Clinical Surgery"de "Sister Mary Joseph nodülünü" ilk kez yayınladı.[4,5,6] Sister Mary Joseph ileri batın pelvik malignitesi olan hastalarda sıklıkla periumblikal nodül oluştuğunu gözlemleyen ilk kişiydi. Sister Mary Joseph nodülü altta yatan gelişmiş bir intraabdominal neoplastik hastalığın göstergesi olarak ele gelen periumblikal kutanöz bir lezyondur. Bu lezyonun varlığı bize kötü prognozu göstermektedir.[1] Bu nodülün varlığı tespit edilmiş hastaların %15'ten daha az oranında 2 yıl sonra hâlâ hayatta kalabilme şansı olduğu bildirilmektedir.[4]

SİSTER MARY JOSEPH NODÜLÜ'NÜN TANIMLANMASI

Sister Mary Joseph nodülü; beyaz, mavimsi-mor veya kahverengi-kırmızı renkte ve kaşıntılı olarak tanımlanmaktadır (Resim 2). Düzensiz şekilli ve üstteki cilt ülserleşmemiş olduğunda palpe edildiğinde ağrısızdır. Nodül genellikle sağlam, ciltten kabarık olarak ve vasküler görünümdedir.[3] Nodül boyutu 0,5 cm-15 cm arasında değişen büyüklükte olup göbekten çıkıntı yaparak tümör oluşturmaktadır.[7] Nodül

RESİM 2: Sister Mary Joseph nodülü.[8]

üzerinde çatlak, ülser oluşumu yanında kanlı müsinöz, seröz veya pürülan akıntı olabilmektedir.[8]

Bu nodüle sahip olan hastalar epigastrik ağrı, karın şişliği, kilo kaybı, mide bulantısı ve asit gibi kanserle uyumlu başka klinik belirtiler de gösterebilmektedir. Bu semptomlar muayene ile bir nodülün klinik önemini göstermesi açısından önemlidir. Hastada hem bu semptomların görülmesi hem de nodülün bulunması teşhiste karın içi bölgede metastaz yapan bir kanserin bulunma olasılığının yüksek olduğunu göstermektedir.[3] Nodülün umblikusa yayılma mekanizması tam olarak bilinmemekle birlikte, göbek boyunca uzanan lenfatik ve hematojen yayılma ile falsiform ligament, medyan umblikal ligament ve göbek kanalının uzantısı yoluyla doğrudan transperitoneal yayılımın olduğu düşünülmektedir.[9] Bu nodül sıklıkla mide, kolon, over, pankreas daha nadir uterus, serviks, safra kesesi ve ince bağırsak kökenli tümörlerden oluştuğu belirtilmiştir.[8,10] Bazı hastalar, başka hiçbir belirti ve semptom göstermeksizin sadece Sister Mary Joseph nodülü olabilecek bir göbek nodülü ile kliniğe başvurabilirler. Bu nedenle, nodülün biyopsi örneğinin histolojik açıdan incelenmesi hastanın tanısının belirlenmesinde önemlidir.[3]

SONUÇ

Sister Mary Joseph nodülü, tıptaki teknolojik tanısal ilerlemelere rağmen hâlen önemli bir fizik muayene bulgusudur. Özellikle hemşirelerin hastayı fiziksel muayene ile değerlendirirken bu nodül olgusunun varlığını değerlendirmesi hemşirelik bakımı yaklaşımını planlamasında önemlidir. Klinik olarak hasta gözlemi, hasta ile terapötik iletişim kurmak, tanılama yapmak, bakımı planlamak, sürdürmek için çok önemli bir süreçtir. Hasta ve sağlıklı bireyin tanılamasında, akılcı ve bilimsel bir yaklaşımla gözlem yeteneğinin kullanılması, hastayı bütüncül olarak değerlendirilmesinde ve profesyonel bakımın verilmesinde gereklidir.

Sister Mary Joseph, temelde hemşirelik eğitim almamış fakat hastane bünyesinde bir hemşirelik okulu açarak çalışan hemşirelerin eğitimlerini desteklemiş, hemşireliğin formal bir eğitimle yapılmasını sağlamış ve kadınları bu konuda eğitmiştir. Aynı zamanda, St. Mary's hastanesinde çalışırken olağanüstü bir çalışma disiplini göstererek dikkatleri üzerine çekmiş ve hastanenin gelişmesine büyük katkılar sunmuştur. Bu çalışması, mesleğin temellerinden olan disiplin ve insan sevgisinin mesleğe verdiği katkıları göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca Sister Mary Joseph çalışması esnasında hemşirelerin en önemli özelliği olan gözlem yeteneğini üst düzeyde göstermesi bakımından önemli bir örnektir. Gözlem sadece bir fiziksel değerlendirme yöntemi değil hastalıkların önlenmesi, yönetimi ve sonuçların değerlendirilmesinde de önemli bir basamaktır. Sister Mary Joseph'in göbek çevresindeki bu nodülü tespit etmesi ve tıp camiasına tanıtması hemşireler için ilham vericidir. Hemşirelerin, gözlem yeteneğini üst düzeyde kullanmasının insan ve toplum sağlığı açısından ne kadar önemli olduğunun bir göstergesi olması bakımından Sister Mary Joseph nodülü güzel bir örnektir.

Finansal Kaynak

Bu çalışma sırasında, yapılan araştırma konusu ile ilgili doğrudan bağlantısı bulunan herhangi bir ilaç firmasından, tıbbi alet, gereç ve malzeme sağlayan ve/veya üreten bir firma veya herhangi bir ticari firmadan, çalışmanın değerlendirme sürecinde, çalışma ile ilgili verilecek kararı olumsuz etkileyebilecek maddi ve/veya manevi herhangi bir destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması

Bu çalışma ile ilgili olarak yazarların ve/veya aile bireylerinin çıkar çatışması potansiyeli olabilecek bilimsel ve tıbbi komite üyeliği veya üyeleri ile ilişkisi, danışmanlık, bilirkişilik, herhangi bir firmada çalışma durumu, hissedarlık ve benzer durumları yoktur.

Yazar Katkıları

Bu çalışma tamamen yazarın kendi eseri olup başka hiçbir yazar katkısı alınmamıştır.

KAYNAKLAR

1. Schoijet IM, Rojas AA, Cortés C, Varela CU. Sister Mary Joseph's Nodule: from the history to the images. Acta Gastroenterol Latinoam. 2018;48(2):82-9.[Link]
2. Who's who in the nursing world: Sister Mary Joseph. The American Journal of Nursing. 1925;25(5):395.[Link]
3. Urbano FL. Sister Joseph's Nodule. Hospital Physician. 2001;33-44.[Link]
4. Gaiser MR, Schäkel K, Helmbold P. Lest we forget: Sister Mary Joseph and her nodule. Int J Dermatol. 2013;52(5):587-8.[Crossref] [PubMed]
5. Pereira WA, Humaire CR, Silva CS, Fernandes LH. Sister Mary Joseph's nodule: a sign of internal malignancy. An Bras Dermatol. 2011;86(4 Suppl 1):S118-20.[Crossref] [PubMed]
6. Piura B, Meirovitz M, Bayme M, Shaco-Levy R. Sister Mary Joseph's nodule originating from endometrial carcinoma incidentally detected during surgery for an umbilical hernia: a case report. Arch Gynecol Obstet. 2006;274(6):385-8.[Crossref] [PubMed]
7. Tso S, Brockley J, Recica H, Ilchyshyn A. Sister Mary Joseph's nodule: an unusual but important physical finding characteristic of widespread internal malignancy. Br J Gen Pract. 2013;63(615):551-2. [Crossref] [PubMed] [PMC]
8. Bostancı H, Yıldırım AC, İskenderov U, Kargıcı H. [Sister Mary Joseph's Nodule mimicking umbilical hernia-a case of report]. Ortadoğu Tıp Dergisi. 2014;6(3):158-160. [Link]
9. Dar IH, Kamili MA, Dar SH, Kuchaai FA. Sister Mary Joseph nodule-A case report with review of literature. J Res Med Sci. 2009;14(6):385-7.[PubMed] [PMC]
10. İşcan Y, Karip B, Onur E, Özbay N, Tezer S, Memişoğlu K. Sister Mary Joseph nodule in colorectal cancer. Ulusal Cerrahi Dergisi. 2016;32:295-7.[Crossref] [PubMed] [PMC]

DERLEME REVIEW

DOI: 10.5336/mdethic.2020-75753

Hemşirelik Eğitiminin Tarihsel Gelişimi

Historical Development of Nursing Education

Tuğçe ÇAMLICA[a], Handan KARTAL[a]

[a]Süleyman Demirel Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Hastanesi, Isparta, TÜRKİYE

ÖZET İnsanlığın var oluşundan günümüze kadar yaşanan tüm evrensel olaylar, hemşirelik mesleğinin değişmesine ve gelişmesine sebep olmuştur. Topluma hizmet vermek üzere doğan hemşirelik mesleği; görev tanımı, mesleki rol ve işlevler açısından birçok aşamadan geçmiştir. Eğitim ve uygulama alanında da birçok aşamadan geçen hemşirelik mesleği, bu alanlarda hâlen aktif bir değişim ve gelişim yaşamaktadır. Günümüzde hemşirelik eğitimi giderek gelişmesine rağmen eğitim sürecinde, hemşirelik tarihine yeterince değinilmediği görülmektedir. Oysaki her profesyonel meslekte olduğu gibi hemşirelik mesleğinin eğitiminde, olmazsa olmazların başında meslek tarihi gelmektedir. Buna karşın günümüzde hemşirelerin ve hemşirelik öğrencilerinin; mesleki tarih bilgisi ve hemşirelik tarihi eğitiminin yeterliliği ve etkinliği konusunda, literatürde yeterince bilgi yer almamaktadır. Hâlbuki hemşirelik mesleğinin bugünkü durumunu ve bu mesleğin yaşadığı gelişimleri değerlendirebilmek için hemşirelik mesleğinin ve eğitiminin; geçmişine bakmak, tarihini anlamak, nasıl ortaya çıktığını, tarihte nasıl geliştiğini ve günümüze kadar nasıl geldiğini bilmek gereklidir. Bütün bunların ışığında bu derleme, literatür incelemesinden yola çıkarak geçmişten günümüze hemşirelik eğitiminin gelişimini ve bu süreçte yaşanılan sorunları bir arada değerlendirmiştir. Aynı zamanda hemşirelik eğitiminin tarihine şekil veren olayların ve günümüzde hemşirelik mesleğini etkileyen konuların çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır. Bu derlemenin ileride yapılacak olan çalışmalarda ve eğitim alanlarında; akademisyenlere, hemşirelere ve hemşirelik öğrencilerine rehberlik etmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hemşire; hemşirelik tarihi; hemşirelik eğitimi; eğitim

ABSTRACT Nursing profession has continued to evolve and develop throughout the history of humanity. The primary motivation of nursing profession has been to serve the community and its job description, professional roles, and functions have undergone substantial changes over time. Moreover, the education and practice of nursing profession have fundamentally changed for ages and they are still changing. Despite all these significant transformations in the nature of nursing profession, the history of professional nursing is not specifically addressed in the curricula of nursing departments. However, the history of professional nursing practice is a sine qua non of the nursing education curriculum as in other disciplines. Furthermore, only a few studies have been published so far on the proficiency and efficiency of nursing history education among nurses and nursing students. It would be reasonable to argue that any assessment of nursing practice today as well as historical development of nursing deliberately requires a comprehensive understanding of the historical background of nursing, how it proved itself as a professional and scientific field, how it developed over time and how it has accomplished its current integrity and capacity. In light of such a historical background, this study aims to conduct a literature review to investigate the history of nursign education, its development, and challenges. This study will also endevaour to draw a framework of crucial incidents and issues that have shaped the historical development of nursing practice. Consequently, this study is considered to pave the way for future researches and educational programs that are particularly designed for researchers, nurses, and nursing students.

Keywords: Nurse; history of nursing; nursing education; education

Hemşirelik mesleğinin tarihi, hastalara bakım veren şifacı kadınlar ile ortaya çıkmıştır. Bu dönemlerde kadınların, içgüdüsel olarak ailelerinin sağlık ihtiyaçlarını karşılama isteği bakım rollerini artırmıştır. Hristiyanlığın kabul edilmesi ile de batıda yaşayan dindar kadınlar, toplumda bakıma ihtiyaç duyan kişilere muhtelif sağlık hizmetleri sunmuştur. Bu bakım anlayışı için bireylerin ustaçırak ilişkisi ile yetiştikleri bilinmektedir.[1-3]

Orta Çağ ile hasta bakımı, kiliselerde ve manastırlarda; rahip ve rahibeler tarafından yapılmaya başlanmıştır. Verilen bakım; hastaların temel ihtiyaçlarının giderilmesi, ruhi ve dini anlamda destek verilmesi şeklinde gerçekleştirilmiştir. Süreçte ka-

Correspondence: Tuğçe ÇAMLICA
Süleyman Demirel Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Hastanesi, Isparta, TÜRKİYE/TURKEY
E-mail: tugceayar@sdu.edu.tr

Peer review under responsibility of Turkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics, Law and History.

Received: 24 Apr 2020 ***Received in revised form:*** 2 Aug 2020 ***Accepted:*** 4 Aug 2020 ***Available online:*** 31 Dec 2020

2146-8982 / Copyright © 2021 by Türkiye Klinikleri. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

dınların, bakım hizmetlerinde daha başarılı olması bu kurumlarda verilen hizmetlerin kadınlara özgü bir hâl almasını sağlamıştır. Ancak bakım hizmeti veren kişiler, usta-çırak ilişkisiyle yetişmiş ve düzenli bir eğitim almamıştır. Yine bu dönemde kiliseye yakın bağlılık, hemşireliğe güç katarken aynı zamanda hemşireliğin çok katı kurallara bağlı olmasına neden olmuştur.[3-5]

İslam dünyasında; Müslümanlığın başlangıcında da kadınlar, hasta ve yaralı bakımında görev almıştır. Ancak kapalı bir hayat yaşamaya yönlendirilmeleri nedeniyle bakım hizmetlerinde etkin bir rol üstlenememiştir. Bu dönemde, zengin ve saraylı kadınların prestij kazanmak için kendi adlarına yaptırdıkları; cami, hamam, imarethane ve hastane gibi kurumlar haricinde hasta bakımıyla direkt ilgileri bulunmamıştır.[6,7]

Ortadoğu ve Orta Asya'da ise tıbbın ve bilimin ilerlemesiyle hasta bakımı daha da gelişirken Orta Çağ Avrupası'nda hemşirelik, dini bağnazlıklar nedeniyle gerilemiştir. Birçok hemşire Orta Çağın sonlarında, kiliselere olan inancın azalması ile büyücülük ve cadılık suçlamalarıyla öldürülmüştür.[4]

Yeni Çağın başında yaşanan ekonomik, sosyal, dini ve siyasi olumsuzluklar ile bitme noktasına gelen hemşirelik mesleği daha da gerilemiştir. Bununla birlikte yıllarca süren iç karışıklıklar ve savaşların yol açtığı salgın hastalıkların ve ölüm oranlarının artması ise hastanelerin yeniden açılmasına neden olmuştur. Fakat açılan hastaneler; bakımsız, havasız ve hijyen koşullarını karşılamayan yerlerden meydana gelmiştir. Üstelik burada bakım veren kişiler; sokakta yaşayan ve toplumun alt tabakasından gelen insanlardan, eski mahkûmlardan seçilmiştir. Bu kişiler gerekli eğitimlere sahip olmadığı gibi hastalara da çok kötü davranmıştır. Yaşanan bu kötü uygulamalara tepki olarak çeşitli hemşirelik grupları fakirliğe ve ölümlere karşı örgütlenmeye başlamıştır. Örgütler zengin ve etkili ailelerden gelen bireyler tarafından oluşturulmuştur. Ayrıca bu dönemde Fransız papazı St. Vincent de Paul, modern hemşireliğe doğru ilk adımları atmış ve 1633 yılında Hayırsever Hemşireler Örgütünü (Sisters of Charity) kurmuştur.[4-10] Bu durumları takiben 1700'lü yılların sonlarına doğru; sanayi alanında gelişmelerin hızlanması, şehirleşme, savaşlar, insan ve kadın hakları ile ilgili oluşan fikirler ve yaşanan olaylar hemşirelik mesleğinin yeniden doğuşuna sebep olmuştur.[1]

Hemşirelik mesleği; 1853 ve 1856 tarihleri arasında gerçekleşen Kırım Savaşı sırasında, Florence Nightingale ile birlikte yeniden gelişme yolunda ilk gerçek adımlarını atmıştır.[3] Bu dönemde King's College Hastanesinde yönetici hemşire olarak çalışan Nightingale, yeterli hijyene sahip olmayan hastaneler ve kalabalık yaşam alanları; kötü hasta bakımı ve yüksek mortalite oranı gibi olumsuz koşullar ile karşılaşmıştır. Bu doğrultuda çevre sanitasyonu ve kişisel hijyene yönelik birçok iyileştirici uygulamalar yapan Nightingale, bakımda verilen uygulamaların iyileştirilmesi yönünde de adımlar atmıştır. Bütün bunlar ışığında mortalite hızı %42'den %2,2'ye gözle görülür oranda düşürülmüştür.[2,6] Ayrıca hemşirelikte ilk kez epidemiyolojik çalışmalar yapan Nightingale; kolera ve dizanteriye neden olan kötü sanitasyon ile ilgili istatistiksel analizleri oluşturmuş, sağlık kanunlarını geliştirmiş, hastaneleri düzenlemiş ve hemşireliği sağlık hemşireliği ve hastalık hemşireliği olarak tanıtmıştır.[1] 1860 yılında ise Florance Nightingale, Londra'da hemşirelik alanında ilk modern eğitimi veren ST. Thomas'ı açmıştır. Bu okulda formal eğitim verilmiş ve eğitim alacak olan öğrencilerde çeşitli kriterler aranmıştır. Ayrıca hemşirelik öğrencileri, hemşireler tarafından eğitilmiş ve denetlenmiştir. Bütün bu yaşananların sonucunda Nightingale, hemşirelik kuramını oluşturmuştur. Bilgilerini ve uygulamalarını ise kitaplara aktarmıştır.[1,2]

Türkiye'de ise modern hemşireliğe doğru adımlar Dr. Besim Ömer Akalın ile atılmıştır. Akalın, 1907 yılında Londra'da gerçekleştirilen Kızılhaç Konferansında Nightingale ile tanışmıştır. Bu tanışma ile hemşirelik mesleğinin anlamını, önemini ve mesleğin değerini daha iyi anlayan Dr. Besim Ömer Akalın, 1911 yılında "Gönüllü Hasta Bakıcılık" kursu açmıştır. Altı ay süren kurs sonunda sertifika alan hemşireler, savaşta yaralı askerlere bakım vermiştir.[2,10,11] 1912 yılında ise Akalın, Kadırga Doğum Hastanesinde hasta bakıcılık kurslarının açılmasına önderlik etmiştir. Böylece Osmanlı İmparatorluğu, hemşirelik eğitimine ilk adımlarını atmıştır. Bu kurstan mezun olan hemşireler, Balkan Savaşı sırasında hasta bakımını ve tedavisini sürdürmüştür.[2,10,11]

TABLO 1: Cumhuriyet Döneminde hemşirelik eğitimi.

1925	Cumhuriyet tarihinin ilk hemşirelik okulu olarak bilinen Kızılay Hemşirelik Okulu İstanbul'da açıldı. İlk yıllarında öğrencilerine 2 yıl 3 ay eğitim veren Kızılay Hemşirelik Okulu bu süreyi 1936 yılında 3 yıla, 1958 yılında ise 4 yıla çıkardı. Okula; iyi ahlaka sahip olan, okuma yazma bilen ve vücutça sağlam öğrenciler alınırken 1936 yılında bu şartlara ek olarak ortaokul mezunu olma ibaresi eklendi.[10]
1939-1947 1972-1973	Ankara'da, Millî Savunma Bakanlığı tarafından Türkiye'nin ilk askeri hemşire okulu açıldı. Okul 1947 yılında parasal sorunların yol açtığı olumsuzluklar nedeni ile kapatıldı. Burada eğitim gören öğrenciler, Kızılay Hemşirelik Okuluna devredildi. 1972 ve 1973 yılında ise hemşire yetiştirebilmek amacıyla "Türk Silahlı Kuvvetleri Sağlık Meslek Lisesi" Gülhane Askeri Tıp Akademisi tarafından açıldı.[6,12]
1943	İstanbul Erenköy'de, Türkiye'nin ilk Verem Savaşı Hemşire Okulu açıldı. Verem Savaş Derneği tarafından tüberküloz hemşiresi yetiştirebilmek amacı ile açılan bu okul, ilk yıllarında öğrencilerine 2 yıl eğitim verirken, bu süre daha sonra 3 yıla çıkarıldı. 1955 yılında Millî Eğitim Bakanlığı Özel Okullar Müdürlüğünün yazısı ile "Sosyal Hemşire Okulu" adını aldı.[13]
1946	Sağlık Meslek Liseleri açıldı. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına bağlı olan Sağlık Meslek Liseleri, yataklı tedavi vermekte olan kurumların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla açıldı. Bu liselere; ortaokul mezunu olan öğrenciler kabul edildi. 1946 ve 1958 yılları arasında öğrencilerine 3 yıl eğitim veren Sağlık Meslek Liseleri, bu süreyi 1958 yılından sonra 4 yıla çıkardı. Giderek artan talep doğrultusunda, 1988 ve 1991 tarihleri arasında bu liselerin sayısı 300'e kadar yükseldi.[10]
1946	İlk Hemşire Laborant okulları açıldı. 1952 yılında çeşitli illerde hemşire ve/veya laborant/ebe, okulları açıldı. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına bağlı olan bu okullar, sağlık kurumlarının hemşire ihtiyacını karşılamak amacıyla ilk defa Haydarpaşa Numune ve Şişli Çocuk Hastanelerinde açıldı. İlk yıllarında öğrencilerine 3 yıl eğitim veren Laborant okulları, bu süreyi 1958 yılında 4 yıla çıkardı. Okulların adı; 1961 yılında "Sağlık Koleji" 1976 yılında ise Sağlık Meslek Liseleri olarak değiştirildi.[4,8]
1954	İlk hemşirelik kanunu çıkarıldı. 6283 sayılı bu kanun; yetersiz olması ve gereksinimlere cevap verecek kadar kapsamlı olmamasına rağmen hemşireliğin ayrı bir mesleki kimliğe sahip olduğunu tanımladı. Ayrıca bu kanunla, kendine özgü bir kimliğe sahip olan hemşirelik mesleğinde; her isteyen bireyin kendini hemşire olarak görmesinin önüne geçildi.[14]
1955	Türkiye'nin ilk Hemşirelik Yüksekokulu açıldı. Ege Üniversitesinde açılan bu okul, üniversite düzeyindedir. Ayrıca ülkemizde olduğu gibi Avrupa'da da üniversite düzeyinde ilk hemşirelik okulu olma özelliğini taşımaktadır.[1,11]
1957	Hemşire Yardımcısı kursları açıldı. Hemşire İnsan gücünün yetersizliği nedeniyle açılan bu kurslarda, 18-30 yaş arasındaki bayanlara; 1,5 yıl süreli, kuramsal ve uygulamalı eğitim verildi. Kursların eğitim süresi 1967 yılında 3 yıl iken 1976'da 5 yıla çıkarıldı. 1981 yılından itibaren bu kurslara Sağlık Meslek Lisesi statüsü verildi. Eğitimini tamamlayan öğrenciler, çalıştıkları hastanelerde sınava tabi tutulup sertifika alarak hastanelerde hasta bakıcı olarak çalıştırıldı. Ancak sağlık okullarının açılmasıyla bu yönteme devam edilmedi.[3,10]
1957	Hemşirelik İstişare Konseyi kuruldu. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına bağlı olan bu konsey; hemşirelik eğitimi vb konular ile ilgili bilgi vermek, tekliflerde bulunmak ve bu konuları görüşerek hemşirelik mesleğinin gelişimini sağlamak amacıyla kuruldu.[10]
1961	Ankara'da Hacettepe Hemşirelik Yüksekokulu, İstanbul'da Florence Nightingale Hemşirelik Yüksekokulu açıldı. Bu yüksekokulların açılmasıyla hemşirelik eğitiminin ve mesleğinin gelişiminde önemli adımlar atıldı.[15]
1961	Gevher Nesibe Sağlık Eğitim Enstitüsü açıldı. Enstitü, Sağlık Meslek Lisesinde eğitimini tamamlamış olan öğrencilere; toplum, medikal, anne ve çocuk sağlığı alanlarında yükseköğrenim yaptırmak amacıyla açıldı.[10]
1968-1972	Ülkemizde ilk kez Hacettepe Üniversitesinde, hemşirelik alanında; Yüksek lisans (1968) ve Doktora programları (1972) açıldı. Yüksek lisans ve doktora programlarında eğitimlerini tamamlayan kişiler; meslekte bilim uzmanlığı ve doktor unvanlarını aldı. Ülkemizde, hemşirelik alanında ilk doçentlik unvanı 1972 yılında; ilk profesörlük unvanı ise 1978 yılında verildi.[1,11]
1982	Erzurum'da Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Sivas'ta Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu açıldı.[16]
1985	Gülhane Askeri Tıp Akademisinde Hemşirelik Yüksekokulu açıldı. Muvazzaf askeri yüksek hemşire yetiştirmek amacıyla açılan okul, lisans düzeyinde ilk hemşirelik eğitimini verdi.[6]
1985	Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulları açıldı. Ön lisans programı altında eğitim veren ve üniversitelerin bünyesinde yer alan bu okulların eğitim süresi 2 yıldı.[10,15]
1991	Anadolu Üniversitesinde Hemşirelik ön lisans programı açıldı. Program; Sağlık Meslek Lisesi mezunlarının lisans düzeyinde eğitim alabilmeleri için açıldı.[3]
1996	Bakanlar Kurulu tarafından, 79 Sağlık Yüksekokulunun açılması kararlaştırıldı. Sağlık Bakanlığı ile Yükseköğretim Kurulu arasında yapılan protokol ile Sağlık Meslek Liseleri, lisans eğitimine dönüştürülmek amacıyla üniversitelere devredildi. Bu kararı takiben; Sağlık Meslek Liselerinin; hemşirelik, ebelik ve sağlık memurluğu bölümlerine Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokullarının; hemşirelik ve ebelik programlarına Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi; hemşirelik programlarına

devamı→

TABLO 1: Cumhuriyet Döneminde hemşirelik eğitimi (*devamı*).

	öğrenci alınmasına son verildi. Sağlık Yüksekokullarının açılması ile de farklı düzeylerdeki hemşirelik eğitimi ortadan kaldırılırken hemşirelik mesleğinde önemli bir gelişme yaşandı.[15]
2001-2004	Alanda yaşanılan hemşire eksikliği, Sağlık Meslek Liselerinde eğitimini tamamlamış olan öğrenciler ile kapatılmaya çalışıldı. Alınan bu karara, 2005 yılında ara verildi. Ancak 2007 hemşirelik yasası geçici madde 2 ile 2007 ve 2008 eğitim öğretim yılından itibaren Sağlık Meslek Liselerinin hemşirelik ve hemşireliğe eş değer sağlık programlarına 5 yıl süreyle yeniden öğrenci alınımına başlandı. Bu programda eğitimini tamamlayan kişilere hemşire unvanı verildi.[3,17]
2007	1954 yılında yayınlanan Hemşirelik Kanunu'nda değişiklik yapıldı. 26510 sayılı bu kanun ile; ■ **(Madde 1)** "Türkiye'de üniversitelerin hemşirelik ile ilgili lisans eğitimi veren fakülte ve yüksek okullarından mezun olan ve diplomaları Sağlık Bakanlığınca tescil edilenler ile öğrenimlerini yurt dışında hemşirelik ile ilgili, devlet tarafından tanınan bir okulda tamamlayarak denklikleri onaylanan ve diplomaları Sağlık Bakanlığınca tescil edilenlere hemşire unvanı verilir." ifadesiyle hemşireliğin tanımı ve hemşirelik unvanını kimlerin alabileceği açıklandı.[17] ■ **(Madde 3)** "Hemşireler; tabip tarafından acil hâller dışında yazılı olarak verilen tedavileri uygulamak, her ortamda bireyin, ailenin ve toplumun hemşirelik girişimleri ile karşılanabilecek sağlıkla ilgili ihtiyaçlarını belirlemek ve hemşirelik tanılama süreci kapsamında belirlenen ihtiyaçlar çerçevesinde hemşirelik bakımını planlamak, uygulamak, denetlemek ve değerlendirmekle görevli ve yetkili sağlık personelidir. Ayrıca aile hekimliği uygulamasına ilişkin kanun hükümleri ile bu kanuna dayanılarak yürürlüğe konulan mevzuattaki görevleri de yaparlar." ibaresiyle hemşirelerin görev ve sorumlulukları tanımlandı.[17] ■ **(Madde 8)** "Lisans mezunu hemşireler meslekleriyle ilgili lisansüstü eğitim alarak uzmanlaştıktan ve diplomaları Sağlık Bakanlığınca tescil edildikten sonra uzman hemşire olarak çalışırlar" ibaresiyle uzman hemşire unvanı getirilerek hemşirelikle ilgili yönetim görevlerinde öncelikle lisans ve lisansüstü eğitim alanların görevlendirilmesi hükme bağlandı.[17] ■ **(Madde 8)** "Hemşireler meslekleri ile ilgili olan özellik arz eden birim ve alanlarda belirlenecek esaslar çerçevesinde yetki belgesi alırlar" hükmüyle ise hemşirelik eğitimi sonrası sertifikasyon programları için yetki belgesi alınacak eğitimlerin bakanlık tarafından belirlenmesi ve belgelendirilmesi ile ilgili hususlar düzenlendi.[17] Hemşirelik kanununun geçici maddelerinde; ■ **(Geçici Madde 2)** "Hemşirelik eğitimine eş değer sağlık memurluğu programlarından mezun olanlar hemşire olarak çalışırlar" denilerek sağlık memurları hemşire olarak çalışırlar ibaresi getirildi ve mesleğin ortak isim altında icra edilmesinin önü açılmış oldu.[17] ■ **(Geçici Madde 2)** "Hemşirelik eğitimine eş değer sağlık memurluğu programının adı, bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren hemşirelik programı olarak değiştirilir ve programlar birleştirilir" hükmüyle sağlık memurluğu programının adı hemşirelik programı olarak değiştirildi.[17] ■ **(Geçici Madde 2)** "Üniversitelerin hemşirelik programlarında ülke ihtiyacını karşılayacak yeterli kontenjan oluşturulmak üzere 5 yıl süre ile sağlık meslek liselerinin hemşirelik ve hemşireliğe eş değer sağlık memurluğu programlarına öğrenci alınmasına devam olunur ve bu programlardan mezun olanlara hemşire unvanı verilir." ifadesi ile Sağlık Meslek Liselerinin hemşirelik bölümlerine 5 yıl süreyle yeniden öğrenci alımı başlandı.[17]
2008	"Doktorluk, Hemşirelik, Ebelik, Diş Hekimliği, Veterinerlik, Eczacılık ve Mimarlık Eğitim Programlarının Asgari Eğitim Koşullarının Belirlenmesine Dair Yönetmelik" Avrupa Birliği'nin yönergesine paralel olarak yayınlandı. Yönetmeliğin amacı; doktorluk, hemşirelik, ebelik, diş hekimliği, veteriner hekimlik, eczacılık ve mimarlık mesleklerine ilişkin; yükseköğretim, ön lisans ve lisans diplomalarının ve bu mesleklere sahip kişilerin mesleki yeterliliklerinin Avrupa Birliği üyesi ülkelerde tanınabilmesidir. Bu doğrultuda yönetmeliğin 4. Maddesinde, bu alanlarda öğretilen yükseköğretim programları, eğitim müfredatları ve eğitim sonunda kazanılması gereken bilgi ve beceri düzeyleri belirtildi.[18]
2009	Sağlık Bakanlığı ile Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi (Ebelik), Atatürk Üniversitesi (Hemşirelik) ve İnönü Üniversitesi (Sağlık Eğitimi) arasında gerçekleştirilen protokol ile lisans tamamlama programı başlatıldı. Uzaktan eğitim aracılığıyla gerçekleştirilecek bu programdan; hemşirelik ve sağlık memurluğu alanlarında ön lisans eğitimi almış kamuda ya da özel sektörlerde görev yapmakta olan sağlık çalışanlarının yararlanması amaçlanmaktadır.[19]
2010-2011	"Hemşirelik Yönetmeliği" ve "Hemşirelik Yönetmeliği'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik" adında 2 yönetmelik yayımlandı. Hemşirelik Yönetmeliği, Sağlık Bakanlığı tarafından 27515 sayılı Resmî Gazetede yayımlandı. Bu yönetmelik, 2011 yılında 27910 Sayılı Resmî Gazetede yayımlanan değişiklik ile son hâlini aldı. Yapılan düzenleme ile uzman unvanı bulunan hemşirelerin görev, yetki ve sorumlulukları genişletildi. Ayrıca çalışılan birime göre hemşirelerin görev yetki ve sorumlulukları belirlendi. Aynı yönetmelik ile hemşirelik girişimleri, hemşirenin tek başına yaptığı, hekim ile birlikte karar vererek yaptığı ve sadece hekimin yapması gereken girişimler ayrıntılı bir şekilde detaylandırılarak hizmet sunumundaki karışıklıklar giderildi.[20,21]
2014	"Sağlık Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlarının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" yayınlandı. 28886 sayılı kanunun amacı, Sağlık Meslek Liselerine öğrenci alınımının durdurulmasından sonra Millî Eğitim Bakanlığına bağlı olan bu okullara, orta öğretim düzeyinde öğrenci alınımına başlanması ve Sağlık Meslek Liselerine alınacak sağlık bakım teknisyenlerinin, hemşire ve ebe yardımcılarının görev çerçevesinin tanımlamasıdır.[22]
2019-2020	Ülkemizde devlet ve vakıf üniversiteleri bünyesinde; 116 Sağlık Bilimleri Fakültesi, 7 Hemşirelik Yüksekokulu, 14 Hemşirelik Fakültesi, 62 Sağlık Yüksekokulu ve 14 Sağlık Bilimleri Yüksekokulu olmak üzere toplam 213 tane okul yer almaktadır.[23]

1920 yılında ise Türkiye'de ilk kez, Amiral Mark L. Bristol liderliğinde Amerikan Hastanesi açılmış ve "Hasta Bakıcılık Dershanesi" kurulmuştur. Bu kurumun eğitim süresi başlangıçta 2 yıl 6 ay iken 1931 yılında bu süre 3 yıla çıkarılmış ve kurumun resmi adı Amerikan Hastanesi Hasta Bakıcılık Dershanesi olmuştur. 1957 yılında ise eğitim süresi 4 yıla çıkarılan kurum, Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından onay alarak meslek lisesi denkliği kazanmış ve Amiral Bristol Hastanesi Özel Hemşire Sağlık Koleji adıyla anılmaya başlanmıştır. 1981 yılında okulun adı MEB tarafından Amiral Bristol Sağlık Meslek Lisesi olarak değiştirilmiştir.[1,11]

Cumhuriyet'in de ilan edilmesi ile ülkemizde, hemşirelik alanında hızlı gelişmeler yaşanmış ve kısa zaman içinde meslek olma ve mesleki statüsünün geliştirilmesi yönünde önemli adımlar atılmıştır (Tablo 1).[2]

SONUÇ

Geçmişten günümüze kadar yaşanan olaylar, hemşirelik mesleğinin değişmesine ve gelişmesine yol açmıştır. Gerek görev tanımı, mesleki rol ve işlevler gerekse eğitim ve uygulama alanında birçok aşamadan geçen hemşirelik mesleği, hâlen dinamik bir süreç içerisindedir. Bu doğrultuda aktif bir döngünün içinde olan mesleğimizin, günümüze gelinceye kadar hangi aşamalardan geçtiğinin bilinmesi ve her profesyonel meslekte olduğu gibi mesleki tarihi üzerinde özenle durulması önem arz etmektedir. Ayrıca hemşirelik eğitiminin uluslararası standartlara uygun bir şekilde sürdürülmesi ve eğitimde yaşanan karmaşık görünümün çözülebilmesi için hemşirelerin, akademisyenlerin ve yasa koyucularının hemşirelik eğitimini bir bütün olarak ele alması ve ekip hâlinde çalışması elzemdir. Unutulmamalıdır ki hemşirelerin aldıkları eğitimin kaliteli olması; kendilerine, aileye, topluma, mesleğe ve eğitime verdikleri hizmetin kalitesini belirlemekte ve etkilemektedir. Bu doğrultuda mesleki tarihimizin sadece hemşirelik eğitiminin bir bölümünde yer almasından ziyade, müfredata entegre edilmesi ve meslek hayatı boyunca tekrarlarının yapılması gereklidir. Aynı zamanda hemşirelik eğitiminin tarihsel gelişimi hakkında yeterli bilgiye sahip olunmasının; hemşirelik eğitimi üzerinde yapılacak çalışmalara, akademisyenlere, hemşirelere ve hemşirelik öğrencilerine rehber niteliğinde olabileceği düşünülmektedir.

Finansal Kaynak

Bu çalışma sırasında, yapılan araştırma konusu ile ilgili doğrudan bağlantısı bulunan herhangi bir ilaç firmasından, tıbbi alet, gereç ve malzeme sağlayan ve/veya üreten bir firma veya herhangi bir ticari firmadan, çalışmanın değerlendirme sürecinde, çalışma ile ilgili verilecek kararı olumsuz etkileyebilecek maddi ve/veya manevi herhangi bir destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması

Bu çalışma ile ilgili olarak yazarların ve/veya aile bireylerinin çıkar çatışması potansiyeli olabilecek bilimsel ve tıbbi komite üyeliği veya üyeleri ile ilişkisi, danışmanlık, bilirkişilik, herhangi bir firmada çalışma durumu, hissedarlık ve benzer durumları yoktur.

Yazar Katkıları

Fikir/Kavram: *Handan Kartal* ***Tasarım:*** *Tuğçe Çamlıca;* ***Denetleme/Danışmanlık:*** *Tuğçe Çamlıca, Handan Kartal;* ***Veri Toplama ve/veya İşleme:*** *Tuğçe Çamlıca, Handan Kartal;* ***Analiz ve/veya Yorum:*** *Tuğçe Çamlıca, Handan Kartal;* ***Kaynak Taraması:*** *Tuğçe Çamlıca, Handan Kartal;* ***Makalenin Yazımı:*** *Tuğçe Çamlıca;* ***Eleştirel İnceleme:*** *Tuğçe Çamlıca, Handan Kartal;* ***Kaynaklar ve Fon Sağlama:*** *Tuğçe Çamlıca, Handan Kartal.*

KAYNAKLAR

1. Öztunç G. [Nature of Nursing]. Atabek Aştı T, Karadağ A, editör. Hemşirelik Esasları Hemşirelik Bilimi ve Sanatı. 1. Baskı. İstanbul: Akademi Basın ve Yayıncılık; 2016. p.25-35. ISBN:978-975-01795-7-0.
2. Dikmen Y. [Nursing Profession]. Uysal N, Çakırcalı E, editör. Hemşirelik Esasları İnsan Sağlığı ve Fonksiyonları. 7. Baskı. Ankara: Palme Yayınevi; 2015. P. 1-20. ISBN:978-605-355-314-4.
3. Kıran B, Taşkıran EG. [Overview of nursing education and manpower planning in Turkey]. Lokman Hekim Dergisi. 2015;5(2):62-8.[Link]
4. Şentürk SE. Hemşirelik Tarihi. 2. Baskı. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevi; 2014.
5. Özden M. Tıbbi Etik ve Meslek Tarihi Ders Kitabı. 1. Baskı. Ankara: Ayrıntı Basımevi; 2014. ISBN:9789759545246.
6. Leblebicioğlu H. [18. Yüzyıldan Günümüze Türkiye ve Amerika'da Askeri Hemşireliğin Tarihsel Gelişimi]. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi. 2017;6(4), 268-74.[Link]
7. Torun S. Kırım Savaşı'nda Hasta Bakımı ve Hemşirelik. 1. Baskı. Ankara: Akademisyen Kitabevi; 2014. ISBN: 978605464992.
8. Velioğlu P, Oktay S. [Türkiye'de Hemşirelik Araştırmalarına Tarihsel Açıdan Kısa Bir Bakış.] Hemşirelikte Araştırma Dergisi. 1999;1: 5-12.
9. Eroğlu Ö, Yüksel S, Özaslan O. [Nursing in the World]. I. Uluslararası & III. Ulusal Hemşirelik Tarihi Kongresi. İzmir: 2018. p.1019-20.[Link]
10. Topuksak B, Kublay G. [What are the changes in nursing education since Florance Nightingale? Modern nursing education in Europe and Turkey]. Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi. 2010; Sempozyum özel sayı: 298-305.[Link]
11. Akça Ay. F. [Mesleki Temel Kavramlar]. Akça Ay. F editör, Sağlık Uygulamalarında Temel Kavramlar ve Beceriler. 4. Baskı, İstanbul: Nobel Tıp Kitabevi. 2012; 2-18. ISBN:978-975-420-858.
12. Ökdem Ş, Abbasoğlu A, Doğan N. [Hemşirelik Tarihi, Eğitimi ve Gelişimi]. Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi. 2000; 1 (1): 5-11.[Crossref]
13. Artvinli F. [Verem Savaşı Hemşire Okulu, Erenköy Sanatoryumu ve Dispanserle: Muazzez Yazıcıoğlu ile Sözlü Tarih Çalışması.] Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları. 2017; 23:57-89.
14. Resmî Gazete (2.3.1954/8647), 6283 Hemşirelik Kanunu; 1954. p.460. (Erişim tarihi: 31.3.2020) [Link]
15. Ergöl Ş. [Nursing education in higher education in Turkey]. Yükseköğretim ve Bilim Dergisi. 2011;1(3):152-5.[Crossref]
16. Torun S. [Investigation of teaching of nursing history course in nursing undergraduate programs in Turkey]. Lokman Hekim Dergisi. 2019;9(3):317-25.[Crossref]
17. Resmî Gazete (2.5.2007/26510), 5634 sayılı Hemşirelik Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun; 2007. (Erişim tarihi: 3.4.2020) [Link]
18. Resmî Gazate (2.2.2008 Sayı: 26775), Doktorluk, Hemşirelik, Ebelik, Diş Hekimliği, Veterinerlik,Eczacılık ve Mimarlık Eğitim Programlarının Asgari Eğitim Koşullarının Belirlenmesine Dair Yönetmelik; 2008. (Erişim tarihi: 3.4.2020). [Link]
19. T.C Millî Eğitim Bakanlığı Sağlık İşleri Daire Başkanlığı, 11.08.2009 Lisans Tamamlama. (Erişim Tarihi:18.3.2020) .[Link]
20. Resmî Gazete (8.3.2010 Sayı: 27515), Hemşirelik Yönetmeliği; 2010 (Erişim tarihi: 5.3.2020). [Link]
21. Resmî Gazete (19.4.2011 Sayı: 27910), Hemşirelik Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik; 2011.[Link]
22. Resmî Gazete (18.1.2014 Sayı: 28886), Sağlık Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlarının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun; 2014. (Erişim tarihi: 3.4.2020). [Link]
23. Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi. (2019). (Erişim tarihi: 3.6.2020). [Link]

Hastaneler Tarihi Üzerinde 13. Uluslararası Çalışma

26-28 Mayıs 2021'de Lizbonda yapılacak.

The thirteenth International Network for the History of Hospitals (INHH) Conference on "Space and the Hospital"

It will take place in Lisbon, 26-28 May 2021.

47th ISHM Congress

47. Uluslararası Tıp Tarihi Kongresi

23-27 Ağustos 2021'de Latvia, Riga'da yapılacak.

After carefully evaluating the development of the COVID-19 pandemic, ISHM board has decided to change dates for the 47th ISHM Congress in Riga to August 23-27, 2021. Consequently, the ISHM Summer course is postponed to August 18-24, 2021.

